

СХІДНОПОДІЛЬСЬКІ НАЗВИ ВЕРХНЬОГО ОДЯГУ З ДОМОТКАНОГО ГРУБОГО СУКНА

Статтю присвячено дослідженню номінативних та семантичних процесів у лексиці на позначення одягу в говірках Східного Поділля. На матеріалі авторського словника виявлено і проаналізовано номінації верхнього одягу з домотканого грубого сукна у східноподільському ареалі. Виявлено, що всі назви є однослівні номени. Аналізовані лексеми представлені давніми назвами, що належать до пасивної лексики та виходять на периферію мовної системи і вживаються лише в мовленні людей старшого покоління. Проаналізовано семантичну структуру лексем. Простежено, які назви ввійшли до складу літературної мови та діалектів. Відзначено й описано вузьколокальні лексеми та номени, які відзначаються значною кількістю фонетичних, морфологічних, словотвірних та лексичних варіантів. З'ясовано етимологію, виявлено, що переважна більшість зафіксованих назв є запозиченнями з угорської, турецької та польської мов. Простежено зв'язки засвідчених назв верхнього одягу з домотканого грубого сукна в східноподільських говірках з відповідними номенами в інших українських діалектах.

Ключові слова: говірки Східного Поділля, номінація, лексема, сема, етимологія, назви верхнього одягу з домотканого грубого сукна.

Тематична група лексики на позначення одягу є виразником культури українського народу, відображає умови соціально-економічного розвитку і становить собою розгалужену й багатопланову систему. Останнім часом у мовознавстві активізувалося вивчення лексики говорів української мови, у складі якої значне місце посідає тематична група одягу, що є однією з найбільш архаїчних і загальноживаних.

В українській лексикології назви одягу були предметом дослідження на діяхронному зрізі XIV–XVIII ст. Г. Войтів, зокрема, у дисертаційному дослідженні вона систематизувала і описала назви верхнього одягу, встановила першу фіксацію, простежила діяхронні процеси в семантичній структурі слів [6]. Історію назв одягу в писемних пам'ятках періоду Київської Русі простежила Г. Миронова через етимологічний аналіз назв одягу, використавши для порівняння дані інших слов'янських мов [10].

В українському мовознавстві є чимало спеціальних праць, у яких вивчено назви верхнього одягу на синхронному зрізі, зокрема, у працях Ф. Бабія про поліські назви одягу відзначено семантичні особливості зафіксованої лексики, принципи і способи номінації, визначено міждіалектні паралелі. Структурно-семантичний, ареальний, етимологічний аналіз лексики на позначення одягу в говірках Середнього Полісся виконала Г. Гримашевич [7]. Н. Пашкова здійснила структурно-семантичну, генетичну та ареальну характеристику загальних назв та назв верхнього одягу в українських говорах Карпат [12]. Н. Клименко, досліджуючи назви одягу Донеччини, визначила особливості структурної організації і семантику тематичної групи лексики, з'ясувала специфіку лексики говірок за співвідношенням архаїчних та інноваційних рис, установила особливості просторового розміщення назв одягу східностепових говірок [8]. Дослідниця назв одягу говірок середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя Т. Щербина розглянула семантичну структуру лексики, лексичну мотивацію назв одягу та географію зафіксованих мовних одиниць у межах обстеженого континууму [13]. Лексиці на позначення одягу в українських говорах присвячено статті З. Бичка «Назви одягу та взуття в наддністрянському говорі» [5], Л. Анісімової «Назви верхнього одягу у поліських, волинських та подільських говірках» [1], Л. Лисиченко «Архаїчні назви одягу в говірках східної Слобожанщини» [9], Д. Неділька «Назви одягу і взуття в говірках Чернігівщини» [11] та інші.

У говірках Східного Поділля досліджена семантична структура лексеми *гуня* на позначення верхнього одягу, що була предметом нашого дослідження [4], тому проаналізуємо семантичне наповнення інших лексем верхнього одягу із домотканого грубого сукна в східноподільському ареалі.

Мета статті – виявити та проаналізувати номінації верхнього одягу з домотканого грубого сукна у східноpodільських говірках, особливості їх походження та семантичну структуру, простежити зв'язки засвідчених назв одягу в досліджуваних говірках з відповідними номінативними одиницями інших українських діалектів.

Джерелом дослідження став авторський «Словник назв одягу та взуття у східноpodільських говірках» (Березовська), укладений за матеріалами, зібраними у 207 говірках Східного Поділля.

У досліджуваних говірках найбільш поширеним був плечовий верхній одяг, виготовлений із домотканого грубого сукна. Серед назв сукняного верхнього одягу виділяємо лексеми на позначення довгополого і короткополого одягу.

Давнім чоловічим і жіночим довгополим одягом була *с'вита* 'старовинний довгополий верхній одяг із домотканого грубого сукна' (СУМ, IX, 76). Назва мотивована способом виготовлення матеріалу. Етимологія слова до цього часу остаточно не з'ясована; припускають, що лексема *с'вита* пов'язана зі спсл. **с'вита* > *с'вита*, яка походить від *с'вити* 'свить' (Фасмер, III, 581; ЕСУМ, V, 193).

Лексема *с'вита* та її демінутив *с'витка* відомі в досліджуваних говірках переважно для найменування різних видів плечового одягу з домотканого грубого сукна, хоча зафіксовані з різними значеннями. У східноpodільських говірках лексема *с'вита* поширена в усьому ареалі 'довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна', засвідчена у багатьох говірках зі значенням 'довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна, розширений донизу'. Вужчі ареали формують такі значення лексеми: 'короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна', 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна з відлогою', 'теплий вовняний светр', 'довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна, підперезаний у стані', 'верхній жіночий одяг із домотканого грубого сукна з вишитими рукавами, розширений внизу', 'короткий верхній жіночий одяг із домотканого грубого сукна, розширений внизу'. Спорадично в говірках лексема реалізує семи: 'приталений кожух', 'жіночий верхній короткий одяг, обшитий хутром', 'верхній одяг із домотканого грубого сукна, комір якого обшитий бархатом', 'довга жіноча сорочка з домотканого полотна зі зборками в поясі', 'довга жіноча сорочка', 'жіноча кофта' (Березовська, 257–258).

Для слова *с'вита*, (*с'в'ита*, *с'в'ета*) та її дериватів (*с'витка*, *с'виточка*) виявлено паралелі в середньоподільських говірках на позначення чоловічого і жіночого одягу, з доміантною семою 'верхній довгий одяг з домотканого сукна чи полотна'. Крім того, у середньоподільських говірках відомі такі значення: 'довгий верхній чоловічий одяг з домотканого сукна з башликом', 'коротка свитка без капюшона', 'верхній жіночий одяг на ваті, внизу розширений і оздоблений аплікацією', 'жіночий одяг ззаду з вусами, а чоловічий – чемерка', 'жіноча шуба', 'кожух з квіткою на правій полі, який одягала дівчина, коли виходила заміж', 'фуфайка', 'чоловіча чи жіноча куртка', 'жіноче пальто на ваті', 'легка куртка', 'верхній одяг для дітей', 'літній піджак', 'легка кофта', 'довга сорочка'; *с'витка*, (*с'в'итка*) 'коротка свитка' (Гримашевич, 145 – 146). Лексема *с'витечка* поодинокі засвідчена також у говірках Одеської області 'свиточка' (Москаленко, 65).

До назв верхнього одягу виготовленого з домотканого грубого сукна відносимо лексему *бурка* на позначення довгополого чоловічого одягу з відлогою. Мотивом номінації очевидно, є колір. Переконливої етимології слова *бурка* немає. Найчастіше його пов'язують з прикметником *бурий* (Фасмер, I, 245) або зводять до латинської *bugra* «стрижена вовна; грубий мохматий одяг». Це слово зіставляли також з тюркським; виводили і з кавказьких мов (ЕСУМ, I, 301 – 302). Словник української мови подає це слово зі значенням «повстятий безрукавний плащ або накидка з козячої вовни (переважно на Кавказі)» (СУМ, I, 258).

У східноpodільському ареалі лексема *бурка* поширена переважно для найменування довгого верхнього чоловічого одягу з домотканого грубого сукна з відлогою, хоча зафіксоване з різними значеннями. Незначні ареали утворюють семи: 'довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна', 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна без рукавів', 'короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна', спорадично лексема

зафіксована зі значеннями: 'довгий верхній чоловічий одяг із плащової тканини з капюшоном', 'тепле чоловіче півпальто' (Березовська, 31 – 32).

Лексема *бурка* відома на всьому українському обширі, зокрема в полтавських говірках – 'плечовий довгий одяг з домотканого сукна з капюшоном, який одягали поверх свитки' (Матейко, 77); наддністрянських – 'пальто з овечої вовни' (Шило, 63); бойківських – 'чемерка' (Онишкевич, I, 47); західнополіських – 'одяг у дорогу з башликом' (Пономар, 33), 'верхній довгополий чоловічий одяг із сукна', 'ткана спідниця з вовняних ниток' (Аркушин, I, 38); середньополіських – 'довгий верхній чоловічий одяг з домашнього сукна у вигляді свити', 'верхній чоловічий одяг з фабричного сукна з капюшоном', 'верхній одяг з непромокальної тканини, який одягали в дорогу', 'одяг типу сучасної шинелі, який одягали поверх кожуха', 'довге жіноче пальто з домашнього сукна', 'довге осіннє пальто прямого покрою', 'жіноче півпальто', 'чоловічий довгий сукняний одяг з ватною підкладкою', 'плащеподібна накидка від дощу без рукавів з прорізом для рук', 'плащ з капюшоном', 'накидка з овечих шкур', 'накидка з овечої чи козячої вовни', 'великий чоловічий кожух', 'чоловічий короткий одяг у вигляді куртки з капюшоном, у поясі призьбраний на резинку', 'повстяна безрукавка', 'сукняна накидка без рукавів із зав'язками', 'накидка з овечої чи козячої вовни', 'шапка з овчини' (Гримашевич, 26 – 27).

У говірках Східного Поділля на позначення довгого верхнього чоловічого одягу із домотканого грубого сукна з відлогою в одній говірці зафіксована лексема *опан'ча*, очевидно, запозичена з турецької або кримськотатарської мови; тур. *уарунса* (*уарінса*) «накидка з капюшоном», крим-тат. *јарунзу* «т.с.; плащ, попона» є похідними від тюрк. *јар-* «покривати» (ЕСУМ, IV, 196; Фасмер, II, 20) і зареєстрована в Словнику української мови із семантикою «старовинний верхній одяг, що мав вигляд широкого плаща» (СУМ, IV, 703).

Лексема *опан'ча* зафіксована з різними фонетичними варіантами в багатьох українських говірках на позначення різних видів плечового одягу, переважно з семантикою 'свита'. Так, у бойківських – *опан'ча* 'старовинний верхній одяг у вигляді широкого плаща' (Онишкевич, II, 21), *опон'ча* 'довгий сіряк з грубого сукна', 'верхній чоловічий одяг, який носила шляхта', 'довгий сукняний сіряк від талії зі зборками, з «заверненим» коміром, облямований чорно-білим шнурком', 'плащ із сірого сукна внизу із зборками «клубуком» (пелериною), який носили заможні селяни' (Онишкевич, II, 22); гуцульських – *о'панч'и* 'накидка на плечі, опанча' (МСГГ, 125); подільських – *опанча* 'бурка, плащ безрукавний' (Брилінський, 69); середньонаддніпрянських – *опан'ча* 'верхній чоловічий одяг', 'назва старовинного одягу або тканини' (Матейко, 93); середньополіських – *о'панча* (*опан'ча*, *опан'жа*, *панча*) 'довгий верхній одяг у вигляді свити з відлогою, оздоблений на спині та рукавах мотузками, кольоровими смужками', 'верхній довгий одяг із сукна', 'верхній святковий жіночий одяг', 'одяг у вигляді широкого плаща, який одягали в негоду або в дорогу', 'кожух', 'старовинна довга і широка накидка без рукавів', 'плетені панчохи', 'незгарбно одягнена людина' (Гримашевич, 110).

На позначення одягу, виготовленого із домотканого грубого сукна, в досліджуваних говірках засвідчено лексему *ки'рейя* (*ке'рейя*, *ка'рейя*) та її дериват *ки'рейка*. Учені вважають, що назва *кирея* запозичена з турецької мови, де вона вживається із семантикою 'широкий плащ' (ЕСУМ, II, 435; Фасмер, II, 237). У сучасній українській мові лексема *кирея* кваліфікується як застаріла на позначення семи 'верхній довгий суконний одяг із відлогою; кобеняк' (СУМ, IV, 152).

У східноподільських говірок ця лексема переважно позначає довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна. В окремих говірках лексема зафіксована зі значеннями: 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна з відлогою', 'зимовий чоловічий одяг із сукна', 'верхній широкий одяг', 'широкий жіночий зимовий одяг, внизу оздоблений стрічкою', 'довга куртка' (Березовська, 105).

Лексема *ки'рейя* на позначення плечового одягу поширена в говорах української мови, зокрема, у полтавських зі значенням 'довгий, суконний, широкий, без всякого стану одяг, свита-сіряк з капюшоном' (Матейко, 86); східнополіських – 'одяг прямоспинного крою із

вставними клинами по боках' (Матейко, 86); середньополіських – *к'їреїа* (*к'їреїа*, *к'їреїа*) 'довгий верхній одяг типу накидки з відлогою, який одягали поверх кожуха чи свити для захисту від дощу', 'свита з сірого сукна, сіряк', 'пальто' (Гримашевич, 66).

На позначення довгополого верхнього одягу із домотканого грубого сукна у досліджуваних нами говірках засвідчена лексема *че'мерка* (*чи'мерка*, *чи'марка*) запозичена з польської мови; пол. *szamara*, *szamarka* 'чоловіче верхнє вбрання з талією та зборками ззаду' через іт. *cimarra* 'довгий каптан' до араб. *sammûr* 'соболь' (ЕСУМ, V1, 294). Слово *чемерка* є літературною нормою і кодифіковане в Словнику української мови зі значенням «старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду» (СУМ, XI, 293).

У східноподільських говірках названа лексема репрезентує одяг, виготовлений переважно із домотканого сукна, зокрема: 'довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна', 'короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна', 'довгий одяг із домотканого грубого сукна, від пояса донизу розширений', 'короткий верхній одяг', 'чоловічий головний убір із сукна', 'сукняна куртка з підкладкою', 'довга куртка з овчої шкури із зборками в поясі', 'довгий сукняний жіночий одяг із складкою ззаду', 'піджак зі складками', 'жіночий кожухок, вузький у талії, розширений донизу', 'верхній одяг із овчини, оздоблений хутром' (Березовська, 311 – 312).

У говірках інших діалектних континуумів аналізована назва вживається з подібними значеннями: західнополіських *че'мерка* 'чоловічий і жіночий плечовий одяг з підрізною спинкою і зі зборками ззаду, пошитий із фабричної темної тканини' (Матейко, 101); 'плечовий одяг із коричневого домотканого сукна, колоритно прикрашений вишивкою, волічкою домашнього виробу; комір стоячий, вузький, рукави загорнуті; ззаду зборки; на кожній полі вишиті кольорові трикутники – дзвоники' (Матейко, 101); 'довгий двополий одяг чоловіків із сукна' (Аркушин, II, 248); східнополіських – *че'м'йорка* 'верхній чоловічий одяг, пошитий у талію з брижами ззаду; чумарка' (Лисенко, 230); середньополіських – *че'мерка* (*чи'мерка*, *че'м'йорка* *чи'марка*, *чу'мерка*, *чу'марка*) 'довгий чоловічий одяг у вигляді свити з брижами в стані', 'свита з білої валяної вовни', 'теплий короткий одяг з брижами в стані', 'чоловічий приталений кожух, обшитий каракулем', 'верхній чоловічий одяг на клоччі, обшитий зверху домотканим полотном', 'чоловіче пальто', 'жіноче півпальто', 'теплий одяг на ваті', 'короткий, до талії, жіночий одяг, розширений донизу', 'чоловічий піджак', 'чоловіча чи жіноча куртка', 'верхній одяг, типу сучасної куртки з сукна', 'жіноча безрукавка', 'жіноча блуза без рукавів', 'дитячий одяг без рукавів з прикрасами', 'верхній одяг з домотканого сукна, свита', 'довгий чоловічий одяг з доморобного сукна з башликом' (Гримашевич, 170); бойківських – *че'мерка* 'куртка чоловіча коротка із домотканого сукна та з хлястиком на спині' (Матейко, 101); 'куртка, внизу розширена, з вилогами спереду та двома рядами гудзиків'; 'різновид загортки, що мала сім фалдів' (Матейко, 101); 'куртка, широка внизу, з вилогами спереду та двома рядами гудзиків' (Онишкевич, 11, 365), *че'мера* 'лейбик, чемерка' (Онишкевич, 11, 365); середньонаддніпрянських – *чу'марка* 'верхній одяг для молодіці, виготовлений із фабричного синього сукна на хутрі або на підкладці', 'верхній одяг, підбитий ватою, який підперезується поясом', 'суконний вовняний сірий довгий, до колін, однобортний одяг з талією; застібається на гапlickи' (Матейко, 102); східнополіських – *че'м'л'їт* 'довгий чоловічий одяг з домотканого сукна' (Лисенко, 230).

У кількох східноподільських говірках на позначення одягу, виготовленого із домотканого грубого сукна, засвідчено лексему *чуга'їїна*, запозичену з угорської мови (ЕСУМ, V1, 350). Словник української мови подає лексему *чуга'їїна* з ремаркою діал. зі значенням 'свита' (СУМ, XI, 372).

Лексема *чуга'їїна* (*чугу'їїна*, *чува'їїна*) в декількох говірках досліджуваного ареалу засвідчена із семантикою 'довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна', 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна з відлогою', 'широке пальто', 'довгий плащ' (Березовська, 320).

Назва поширена в говірках багатьох українських говорів з різними фонетичними, словотвірними та морфологічними варіантами. У середньополіських говірках зафіксовано

такі форми: *чуга* ‘прямошпинний плащеподібний одяг з саморобного сукна у вигляді свити’ та *чуга/йінка* ‘коротка свитка’ (Гримашевич, 174); подільських – *чуга/йіна* ‘свита із домотканого сукна з відрізною спинкою, перед цільнокросний’, ‘чоловічий верхній одяг із домотканого або фабричного сукна до талії; комір відкладний з виложками ззаду, розширений на стегнах вставними клинцями, що утворюють складки; спинка суцільна; комір, виложки, поли, кишені, кінці рукавів густо вишиті кольоровими вовняними нитками’ (Матейко, 102); *чугай* ‘пальто’ (Брилінський, 105); буковинських – *чугаїна* ‘вид свити з домашнього сукна’ (СБГ, 651); буковинських – *чугай* ‘вид верхнього одягу з домотканого сукна’ (СБГ, 650), говірках Одеської області – *чугаїна* ‘сіряк із саморобного сукна’; *чугайка* ‘свитка’; *чугай* ‘сіряк, свита з капою’ (Москаленко, 76).

У східноподільських говірках на позначення короткополого одягу з домотканого грубого сукна функціонувала лексема *с’ірак* та її дереват *с’ір’а’чина*. На думку етимологів, слово запозичене з польської мови; п. *szarak* «сіре сукно; сіряк; заст. бідний шляхтич», очевидно, похідне від *szary* «сірий» (ЕСУМ, V, 257–258). Ця лексема властива й сучасній українській літературній мові з семантикою «старовинний верхній довгополий одяг із грубого сукна» (СУМ, IX, 232). Фонетичний варіант *с’ірак* утворює щільний ареал у західній частині досліджуваних говірок, що виразно ілюструє відсутність розрізнення $|p| : |p’|$ у східноподільських говірках [3].

У сучасних українських говірках названа лексема використовується з різною семантикою: у степових – *с’ірак* ‘верхній одяг із домотканого грубого сукна з відлогою’, поліських – *с’ірачина* ‘плечовий сукопний одяг із зборками ззаду’ (Матейко, 80); наддністрянських – *с’ірак* ‘верхній чоловічий одяг з овечого сукна’ (Шило, 239); бойківських – *с’ірак* ‘чорна довга свита з білими вишивками’, ‘сукняна куртка’, ‘стара свита’, ‘куртка із синьо-сірого сукна із синьою обшивкою та стоячим коміром у 3 см’, ‘вишивана безрукавка’; *с’ір’а’чина* ‘т.с., що сіряк’ (Онишкевич, П, 219); подільських – *с’ір’а’чина* ‘одяг із домотканого полотна низької якості’ (Брилінський, 87); середньополіських – *с’ірак* (*с’ірак*, *с’єрак*) *с’ір’а’чина* ‘свита з сірого сукна’, ‘сіра свита з відкладним коміром’, ‘чоловічий довгий одяг з грубого сукна, який одягали для захисту від негоди’, ‘чекмінь, чоловічий верхній одяг’, ‘одяг з домашнього полотна низької якості’, ‘поношений чоловічий одяг, який використовують для роботи’ (Гримашевич, 149).

Отже, назви верхнього одягу із домотканого грубого сукна в східноподільському ареалі репрезентовано однослівними номенами. Найменування аналізованих реалій в досліджуваних говірках характерні для літературної мови та інших діалектів, внесені до реєстру Словника української мови і мають широку семантичну структуру. Переважна більшість семантичних відтінків об’єднані навколо семи ‘верхній одяг з домотканого грубого сукна’. Аналізовані лексеми вживають у мовленні люди старшого покоління, оскільки реалії вийшли з ужитку, перестали бути предметами загального користування, проте в пам’яті мовців вони зберігають чітку характеристику.

У лексичному складі спостерігається фонетична (*ке^uрейя*, *кірейя*, *карейя*; *че^uмерка*, *чімерка*, *чімарка*; *чуга/йіна*, *чугу/йіна*, *чува/йіна*; *с’ір’ак*, *с’ірак*), словотвірна (*свита*, *свитка*; *кірейя*, *кірейка*), граматична (*с’ірак*, *с’ір’а’чина*) варіативність. Відзначено значну кількість говіркових опозитів позначення однієї реалії: *свита*, *бурка*, *гун’а*, *гун’ка*, *кірейя*, *чемерка*, *чуга/йіна* ‘довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна’; *свитка*, *свита*, *бурка*, *гун’а*, *гун’ка*, *чемерка* ‘короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна’; *бурка*, *гун’а*, *гун’ка*, *кірейя*, *опан’ча*, *свита*, *свитка*, *чуга/йіна* ‘довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна з відлогою’. Окремі лексеми вступають у синонімічні відношення *свита*, *бурка*, *гун’а*, *гун’ка*. Деякі з проаналізованих номінацій використовують у говірках для позначення різного одягу (*свита*, *чемерка*). Деякі лексеми є вузьколокальними (*опан’ча*). Зафіксовані лексеми слов’янського (*бурка*, *свита*), угорського (*чуга/йіна*), турецького (*опан’ча*, *кірейя*) та польського (*чемерка*, *с’ірак*) походження.

Перспективу вбачаємо в дослідженні інших видів одягу в східноподільському ареалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аркушин – Аркушин Г. *Словник західнополіських говірок* : у 2 т. Луцьк : «Вежа», 2000. Т. 1–2.
- Березовська – Березовська Г. Г. *Словник назв одягу та взуття у східнополіських говірках*. Умань : Уманське комун. видавничо-поліграфічне п-во, 2010. 348 с.
- Брилінський – Брилінський Д. М. *Словник подільських говірок*. Хмельницький : Редак.-видав. відділ, 1991. 116 с.
- Гримашевич – Гримашевич Г. І. *Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок*. Житомир : Північноукр. діалектол. центр Житомир. держ пед. ун-ту імені Івана Франка, 2002. 184 с.
- ЕСУМ – *Етимологічний словник української мови* : в 7 т. / редкол. О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ : «Наук. думка», 1982–2012. Т. 1–6.
- Лисенко – Лисенко П. С. *Словник поліських говорів*. Київ : «Наук. думка», 1974. 260 с.
- Матейко – Матейко К. І. *Український народний одяг: Етнографічний словник*. Київ : «Наук. думка», 1996. 195 с.
- Москаленко – Москаленко А. А. *Словник діалектизмів українських говірок Одеської області*. Одеса, 1958. 78 с.
- Онишкевич – Онишкевич М. Й. *Словник бойківських говірок*. Київ : «Наук. думка», 1984. Ч. 1–2.
- МСГГ – Піташ Ю. О., Галас Б. К. *Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області)*. Ужгород, 2005. 266 с.
- Пономар – Пономар Л. Г. *Назви одягу Західного Полісся*. Київ, 1997. 182 с.
- СБГ – *Словник буковинських говірок* / за ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : «Рута», 2005. 688 с.
- СУМ – *Словник української мови*. Т. 1–11. Київ : «Наук. думка», 1970–1980.
- Фасмер – Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка* : в 4 т. / пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева; под ред. и с предисл. Б. А. Ларина. 2-е изд., стереотип. Москва : «Прогресс», 1986–1987. Т. 1–4.
- Шило – Шило Г. Ф. *Наддністрянський регіональний словник*. Львів, 2008. 288с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимова Л. Г. Назви верхнього одягу у поліських, волинських та подільських говірках. *Дослідження з української діалектології*. Київ, 1991. С. 126–140.
2. Бабий Ф. І. Бытовая лексика говорів середнього басейна Горьки (названня одягу, обуви та головних уборів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02. Ужгород, 1985. 228 с.
3. Березовська Г. Г. Східнополіські говірки в контексті подільського говору. *Філологічний вісник УДПУ імені Павла Тичини*. Вип. 3. Умань : ВПЦ «Візаві», 2012. С. 8–14.
4. Березовська Г. Г., Лукіяничук І. Функціонування лексеми *гуня* в українських говірках. *Науковий часопис Східнополіського лінгвокраєзнавчого центру* : зб. наук. праць студентів, магістрантів, викладачів / відп. ред. Т. М. Тищенко. Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. Вип. 5. С. 7–11.
5. Бичко З. М. Назви одягу та взуття в наддністрянському говорі. *Діалектологічні студії. 1. Мова в часі і просторі* : збірник на пошану Дмитра Гринчишина / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. С. 276–281.
6. Войтів Г. В. Назви одягу в пам'ятках української мови XIV – XVIII ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова». Львів, 1995. 24 с.
7. Гримашевич Г. І. Номінація одягу та взуття в середньополіському діалекті : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 532 арк. : іл.
8. Клименко Н. Б. Назви одягу в східностепових говірках Донеччини : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Донецьк, 2001. 400 с.
9. Лисиченко Л. А. Архаїчні назви одягу в східнослов'янських говірках. *Праці XII республіканської діалектологічної наради*. Київ : Наук. думка, 1971. С. 336–342.
10. Миронова Г. М. Назви верхнього одягу в давньоруській мові. *Мовознавство*. 1977. № 6. С. 77–86.
11. Неділько Д. Назви одягу і взуття в говірках Чернігівщини. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі* : тези доповідей і повідомлень. Житомир, 1983. С. 209–210.
12. Пашкова Н. І. Назви одягу в українських говорах Карпат (структурно-семантична, генетична та ареальна характеристика) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1999. 227 с.
13. Щербина Т. В. Середньонаддніпрянсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглос : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 341 с.

REFERENCES

1. Anysymova L. H. Nazvy verkhnoho odiahu u poliskykh, volynskykh ta podilskykh hovirkakh. *Doslidzhennia z ukrainskoi dialektolohii*. Kyiv, 1991. S. 126–140.
2. Babyi F. Y. Bytovaia leksyka hovorov sredneho basseina Horyny (nazvanyia odezhdy, obuvy u holovnykh uborov) : dyss. ... kand. fylol. nauk : 10.02.02. Uzhhorod, 1985. 228 s.
3. Berezovska H. H. Skhidnopodilski hovirky v konteksti podilskoho hovoru. *Filolohichni visnyk UDPU imeni Pavla Tychny*. Vyp. 3. Uman : VPTs «Vizavi», 2012. S. 8–14.

4. Berezovska H. H., Lukiianchuk I. Funktsionuvannia leksemy hunia v ukrainskykh hovirkakh. *Naukovyi chasopys Skhidnopodil'skoho linhvokraieznavchoho tsentru* : zb. nauk. prats studentiv, mahistrantiv, vykladachiv / vidp. red. T. M. Tyshchenko. Uman : VPTs «Vizavi», 2016. Vyp. 5. S. 7–11.
5. Bychko Z. M. Nazvy odiahu ta vzuttia v naddnistrianskomu hovori. *Dialektolohichni studii. I. Mova v chasi i prostori* : zbirnyk na poshanu Dmytra Hrynychshyna / vidp. red. P. Hrytsenko, N. Khobzei. Lviv : In-t ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NANU, 2003. S. 276–281.
6. Voitiv H. V. Nazvy odiahu v pam'iatkakh ukrainskoi movy XIV–XVIII st. : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.02 «Ukrainska mova». Lviv, 1995. 24 s.
7. Hrymashevych H. I. Nominatsiia odiahu ta vzuttia v serednopoliskomu dialekti : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv, 2003. 532 ark. : il.
8. Klymenko N. B. Nazvy odiahu v skhidnostepovykh hovirkakh Donechchyny : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : 10.02.01. Donetsk, 2001. 400 s.
9. Lysyuchenko L. A. Arkhaichni nazvy odiahu v skhidnoslobozhanskykh hovirkakh. *Pratsi XII respublikanskoj dialektolohichnoi narady*. Kyiv : Nauk. dumka, 1971. S. 336–342.
10. Myronova H. M. Nazvy verkhnoho odiahu v davnoruskii movi. *Movoznavstvo*. 1977. № 6. S. 77–86.
11. Nedilko D. Nazvy odiahu i vzuttia v hovirkakh Chernihivshchyny. *Struktura i rozvytok ukrainskykh hovoriv na suchasnomu etapi* : tezy dopovidei i povidomlen. Zhytomyr, 1983. S. 209–210.
12. Pashkova N. I. Nazvy odiahu v ukrainskykh hovorakh Karpat (strukturno-semantychna, henetychna ta arealna kharakterystyka) : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv, 1999. 227 s.
13. Shcherbyna T. V. Serednonaddnipriansko-stepove dialektne porubizhzhia u svitli izohlos : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv, 2003. 341 s.

Berezovska H.

EAST PODILLIA NAMES OF OUTER GARMENTS MADE OF HOMESPUN CLOTH

The article is devoted to studying nominative and semantic processes in the lexicon used to refer to garments in the sayings of East Podillia. On the basis of the material of the original author compiled vocabulary some nominations of outer garments made of homespun canvas within the territory of East Podillia are identified and analyzed. It is found that all the names are one-word nominations. The analyzed lexemes are represented by old-time names, which are part of the passive lexicon and belong to the periphery of the language system, are used in speech of the older generation only. The semantic structure of the lexemes is analyzed. It is discovered, what nominations have entered the literary language and the dialects. Specifically local lexemes and nominations, which are notable for a significant number of phonetic, morphological, word-building and lexical variants, are defined and described. Etymologically, the majority of the recorded nominations are the borrowings from Hungarian, Turkish and Polish. The correlation of the recorded names of outer garments made of homespun cloth in the sayings of East Podillia with the correspondent nominations in other dialects of Ukrainian language is traced.

Keywords: the sayings of East Podillia, nomination, lexeme, seme, etymology, names of outer garments made of homespun cloth.

УДК 378.635.015.31:81

Голіченко Л. М.

ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті обґрунтовано важливість формування орфографічної українськомовної компетентності як складника професійної підготовки майбутніх співробітників Служби безпеки України. Проаналізовано чинні нормативно-правові документи, які регламентують функціонування державної мови у професійній діяльності. Окреслено основні зміни в новій редакції «Українського правопису» 2019 р. в аспекті власне змін у написанні слів (без варіантів) та варіативних доповнень до чинної норми. Запропоновано визначення поняття «орфографічна українськомовна компетентність». Доведено потребу формування в майбутніх співробітників Служби безпеки України українськомовної компетентності як невід'ємного складника професійної підготовки.

Ключові слова: орфографічна українськомовна компетентність, українськомовна особистість, нова редакція «Українського правопису» 2019 р., мовна норма, професійна українськомовна компетентність.